

Prak v antike so zameraním na Grécko a Rím

V nasledujúcich riadkoch by som sa rád, aspoň čiastočne priblížil prak a jeho využitie z vojenského hľadiska v priestore starovekého sveta, a to najmä s ohľadom na Stredomorie.

Prak bol počas histórie ľudstva populárnou zbraňou hlavne pre svoju konštrukčnú jednoduchosť. V porovnaní s lukom zostrojenie praku zaberie nepomerne kratšiu dobu, rovnako aj získanie projektilov nie je náročné. Tento jednoduchý nástroj sa skladá z dvoch ramien a puzdra na projektil, ktoré je umiestnené v strede tela praku. Práve táto konštrukčná jednoduchosť určite zohrávala úlohu v rozšírení a dostupnosti praku naprieč celým svetom od praveku až po nástup strelných zbraní.

Princíp fungovania praku je veľmi jednoduchý projekty sa vloží do puzdra, do ruky sa uchopia oba konce praku a ten sa následne roztočí či už v horizontálnej alebo vertikálnej polohe a v správny moment jedno z ramien pustíme. Projektil je následne vymrštený odstredivou silou a dokáže napáchať veľa škody „*proti protivníkom, ktorí sú vybavení prilbami a pancierom sú oblé kamene vymrštené prakom alebo fustibalom účinnejšie než všetky šípy, pretože bez toho, že by zranili údy, predsa spôsobujú smrť a nepriateľ hynie na zásah kameňom.*“ (Vegetius, I, 16)

Dostrel praku bol okolo 200 m, pričom účinný dostrel začína približne od 85-65m (Pieta, 2006, 271), samozrejme o dĺžke účinného dostrelu rozhodujú rôzne faktory.

Nevýhodou je rovnako, ako pri luku nutnosť celoživotného tréningu, s ktorým sa získava zručnosť v zaobchádzaní s touto zbraňou. Rovnako musí strelec mať aj nejakú skúsenosť vo vyberaní vhodných projektilov (hmotnosť, rozmery atď.).

Obrázok 1. Prakovník z Baleár.

Podľa Plinia Staršieho môžeme za vynálezcov praku považovať Feničanov (Nat. Hist. VII. 57). Strabon zas tvrdí, že prak vymysleli obyvatelia Baleárskeho súostrovia (Geogr. III. 5. 18 In Paunov, Dimitris). Vzhľadom na to, že Baleráry boli pod vplyvom Kartága, ktoré bolo Fenické môžeme, teda povedať, že ako Plinius tak Strabón sa zhodli. Isté je, že prak bol v domovskej oblasti Feničanov a vôbec na celom blízkom východe a Egypte nesmierne populárny.

Z Egypta zatiaľ pochádza najstarší dochovaný nález praku z lokality El-Lahun, Fayyum našiel sa behom výskumu v roku 1914 a je datovaný do obdobia 1900 pr.Kr.

Prak nájdeme ako na rôznych umeleckých zobrazeniach napr. Assýrskych vojakov tak aj v Biblii, keď touto zbraňou Dávid skolil "obra" Goliáša.

Do Grécka dostali prak podľa Strabóna obyvatelia Aetólie

(Geogr VIII. 3, 33 in Paunov, Dimitris). Na bojiskách Grécka máme písomne praký doložené v 7. storočí. O zaznamenanie sa postaral lyrik Archilokos z Paru vo fragmente č. 3. Treba poznamenať, že Archilokovi môžeme veriť, pretože časť svojho života strávil na bojiskách a pravdepodobne sa živil ako žoldnier.

Obrázok 2. Grécky prakovník, červenofigúrová amfora Nola 5. stro pr.kr (Paunov, Dimitrov, Fig 1, str 46, 2000).

Archeologické nálezy, ale dokladajú, že prak bol v tejto oblasti rozhodne známy skôr, pretože s projektilmi sa môžeme stretnúť vo vrstvách sídlisk – tellov z mladšej doby kamennej a eneolitu napr. na lokalitách: Gurubnik, Sapareva Banya, Noví Pazar, Smydavo (všetko Bulharsko) (Paunov, Dimitrov 44, 2000), ale aj vo vrstvách Tróje (Turecko) či Knossu kde boli objavené projektily z vypálenej hlíny ale poznáme, aj olovené projektily, a to z Knossu, Gortyny atď.. (Kelly, 4, 2012).

Ďalšie písomné zmienky o prakovníkoch v armádach starovekého sveta môžeme nájsť u Herodota, Thukidida alebo Xenofona, ktorý zmieňuje prakovníkov z ostrova Rhodos medzi 10 000 gréckych žoldnierov. Tí boli v službách Kýra

a následne si prekliessili cestu od Eufratu, naprieč Perziou až do Grécka.

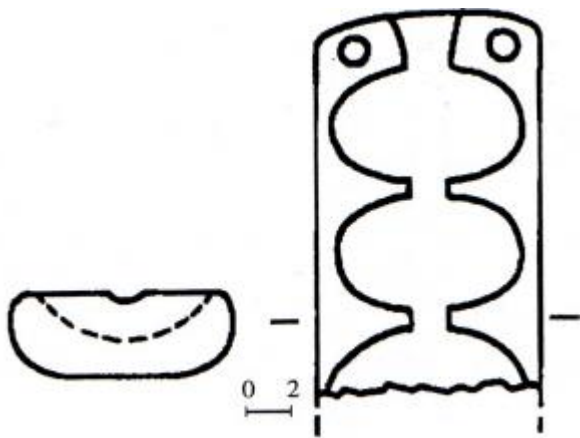
Písomné a archeologické pramene zaznamenávajú použitie praku naprieč starovekou Európou ako v klasických poľných bitkách a prepadoch tak behom obliehaní. Veľmi dobre je využitie praku doložené počas obliehania mesta Olynthos v roku 348 pr. Kr, a to vďaka dlhotrvajúcemu a komplexnému archeologickému výskumu. Olynthos bol obliehaný Filipom II. Macedónskym a bránený Chalkydským spolkom.

Z prostredia Olynthu poznáme okolo 500 tvarovaných projektilov z olova. Väčšina z nich má bikonický tvar s dĺžkou 2 až 3 cm a váhovo sa pohybujú približne od 19 do 30 gramov. Približne 100ka projektilov nesie označenie alebo nápis vďaka tomu môžeme rozlíšiť, ktoré z projektilov patrili macedónskej armáde a ktoré Olynthu a vojskám Chalkidského spolku. Zaujímavosťou je, že pokiaľ váha projektilov Olynthu a Chalkidského spolku sa pohybuje v priemere 26 gramov v prípade útočiacich Macedóncov je to približne 30 gramov (Lee, 13, 2001). Toto mohlo zohrať úlohu v prípade sily nárazu.

Obrázok 3. Projektil z Olynthu. č 2187, In Lee, figure 3, str 14, 2002.

Zastavme sa na chvíľku u olovených projektilov. Sú špecialistov Stredomoria a najviac ich

Obrázok 4. Forma na odlievanie projektylov. Zbierka Paula Canellopoulusa (In Paunov, Dimitrov, Fig.3, str 48, 2000).

takú bronzovú formu poznáme zo zbierky Paula Canellopoulusa a datovaná je do 4-3. stor pr.Kr (Paunov, Dimitrov, 48, 2000).

Pre archeológiu sú to veľmi zaujímavé predmety, lebo často nesú nápisy:

1. Monogram alebo meno veliteľa či veliteľ'a v nominatíve alebo genitíve
2. Mená vojenských veliteľ'ov, či vládcov
3. Zvolania k bohom (často k Niké)
4. Rady k strelcovi napr.: mier presne
5. Správu pre nepriateľa ako: Toto je dezert, Vylám si zuby, Stoj, Chyť to, Nechcený dar (Paunov, Dimitrov 48, 2000).

A symboly ako napr. had, včela atď.

Archeológovia aj na základe toho môžu predpokladať, ktorá strana konfliktu projektily vymrštila a tým rekonštruovať dianie na bojisku a tým získať, aj zaujímavé poznatky. Napr. práve vďaka projektilom v už vyššie zmienenom Olynthe sa zistilo, že mnohí z obrancov behom poslednej fázy boja, kedy sa bojovalo dom od domu používali prak vo vnútri miestností (Lee, 18 - 21, 2001). Aktívne použitie praku by sme na takomto mieste pôvodne nepredpokladali.

Prak, ako zbraň používali aj Kelti/Galovia dokladajú to ako písomné pramene za všetky spomeňme G.I. Caesara:

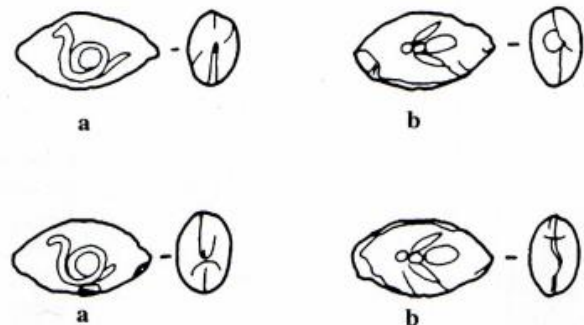
„Najprv celé hradby obkolesia množstvom vojakov a hneď odšadiaľ začnú hádzat kamene“ (Caesar, II, 5).

používali Gréci, Rimania a Macedónci, no sú známe aj napr. z Trákie a Etrúrie.

Vynájdene mali byť na ostrve Kréta, ktorá bola v staroveku známa najmä ľahkou podpornou pechotou, teda lukostrelcami a prákovníkmi.

Výhodou takýchto projektilov je viac menšej jednotná hmotnosť, takže odpadá hľadanie vhodného streliva, dá sa lepšie predpokladať ako sa projektil po vymrštení zachová a samotný tvar je viac aerodynamický.

Vyrábali sa odlievaním do foriem, jednu

Obrázok 5. Projektily s vyobrazením včely a hada, Dubnitsa datované do 4 - 2 stro. pr. Kr (In Paunov, Dimitrov, Fig.5, str 50, 2000).

,ale aj archeologické nálezy napr. zo strednej Európy na hradisku Závist, kde sa mali nájsť v blízkosti hlavnej brány pripravené okruhliaky, ktoré mali slúžiť ako prakové projektily (Drda, Rybova, 186, 1998) ale pravidelne sa objavujú aj na iných lokalitách.

Obrázok 6. Prakovník Traianov stĺp.

svojich služieb aj prakovníkov z Baleár a Kréty, regiónov ktoré boli využívaním tejto zbrane preslávené, výslovne ich spomína Caesar.

Vďaka archeologickým nálezom vieme, že prakovníci boli súčasťou zmasakrovaného vojska v Teutoburskom lese, dokladajú to nálezy projektilov.

Zobrazenia na stĺpe cisára Traian dokladajú účasť a použitie tohto typu ľahkej pechoty na dobíjaní Dácie. Tu môžeme vidieť vojakov s prakom, rozhodne je tu zaujímavé zachytené, ako si prakovníci nesú projektily, ktoré majú umiestnené nie v puzdre, ale v záhyboch svojho plášťa.

Rovnako archeológia potvrdzuje masívne používanie tejto zbrane rímskou armádou, tu jednoznačne stojí za zmienku lokalita Burnswark Hill vo Veľkej Británii. Táto lokalita je známa už dlhú dobu, pôvodne sa predpokladalo, že išlo o akási strelnicu, no posledné výskumy dokazujú, že ide o pozostatky obliehania. Nálezy olovených projektilov sa tu počítajú v stovkách váhovo sa pohybujú od 20 do 50 gramov. Tvarovo sa tu podarilo zachytiť niekoľko druhov no najzvláštnejšie sú tie s prevrtaným telom. Pokusmi sa zistilo, že pri vymrštení vydávajú cvrlikavý, alebo bzučivý zvuk, preto sa uvažuje, že mohli mať psychologický efekt.

Obrázok 7. Prevrtané projektily z lokality Burnswark Hill (© John Reid/Trimontium Trust).

Obliehanie sa dáva do súvisu s výpravami okolo roku 120 po. Kr prípadne s ťažením do oblasti Kaledónie v 30. Rokoch 2. storočia po. Kr, žiaľ bližšie datovanie zatiaľ nie je možné, no výskum stále prebieha. (Campbell, 3 – 7)

Obrázok 8. Hlinené projektily z lokality Novae (In Vujović, 253, obr 8, 2007).

Ďalšou lokalitou, ktorú spomeniem v súvislosti s Rimanmi bude tábor Novae v dnešnom Srbsku. Tu dlhodobo prebiehajúci výskum odhalil množstvo hlinených projektilov, pričom sa objavujú dva tvary: oválny a bikonický. Ich dĺžka sa pohybuje medzi 5.5 až 10 cm a hmotnostne sa pohybujú od 42 do 259 g. Pri takomto veľkom hmotnostnom a rozmerovom rozptyle sa predpokladá, že projektily rôznych rozmerov sa mohli používať z odlišných dôvodov a rôzne vzdialenosti (Vujović, 256, 2007). Za

zmienku tiež stojí, že depozit 90 projektilov bol v Novae objavený v jednej z veží južného opevnenia spadajúcej do obdobia vlády Antoninovcov až do Severovcov (Vujović, 253, 2007). Zároveň tento nález dokladá, že munícia do prakov bývala na hradbách a vežiach už pripravená, aby posádka mohla rýchlo reagovať aj v prípade nečakaného prepadu.

Praky zostali vo výzbroji rímskej armády aj v neskoršej antike ako dokladá Vegetius vo svojom *Náryse vojenského umenia*. Častejšie sa ale môžeme stretnúť s prakom pripevneným drevenú na žrd' o dĺžke približne 1,2 m (Southern, Dixon, 166, 2014). Tým sa zvýšil dostrel a bolo ním možné vrhať aj ťažšie projektily. Takýto prak sa nazýva *Fustibalus* a normálny prak *Fundae*.

Notitia Dignitatum nám zaznamenáva v zozname jednotiek aj jednu funditores, ktorá bola pravdepodobne elitnou jednotkou prakovníkov (Esposito, 105, 2018).

Obrázok 8. *Fustibalus*.

Prak preukázal svoju účinnosť, a tak ako zbraň prežil dobu, ktorú dnes nazývame antikou, či starovekom a aj stredovekom a ešte aj dnes sa nájdu nadšenci, ktorí s ním pravidelne trénujú a vďaka

tomu dávajú tušiť akou presnou a nebezpečnou zbraňou mohol byť v rukách človeka, čo s ním narábal od mala. Rovnako do budúcnosti bude rozhodne zaujímavé aké poznatky prinesie reenactment komunita

Použitá Literatura:

Campbell, D, B: Hillfort under attac: Roman siege warfare or training exercise at Burnwark?, In Ancient Warfare magazine, Vol. V, Issue 6, pp 42 – 47. In academia.edu.

Drda, P; Rybová, A: Keltové a Čechy, Academia, Praha, 1998.

Esposito, G: ARMIES OF THE LATE ROMAN EMPIRE AD 284 – 476 Pen & Sword, South Yorkshire, 2018

Kelly, A: THE CRETAN SLINGER AT WAR – A WEIGHTY EXCHANGE, In The Annual of the British School at Athens, 2012.

Lee, J, W, I: Urban combat at Olynthos, 348 BC, In: Fields of Conflict Progress and Prospect in Battlefield Archeology, 2001.

Paunov, E; Dimitrov, Y, D: NEW DATA ON THE USE WAR SLING IN THRACE: (4th – 1st century BC, In Archeologia Bulgarica IV, Sofia, 2000.

Pieta, K: Keltské osdlenie Slovenska, Veda, Nitra, 2008.

Suthern, P; Dixon, K, R: THE LATE ROMAN ARMY, Routledge New York, 2014.

Vujović, M: Clay slingshots from the Roman fort Novae at Čezava (Serbia), In: Waffen in aktion, Xanten, 2007, In: academia.edu

Gaius, Iulius Caesar: ZÁPISKY O VOJNE V GALII, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2008.

Flavius Vegetius Renatus : Epitoma rei militaris, Nárys vojenského umění, In Antické válečné umění, preklad Marek, V; Kalivoda, J, Svoboda, Praha 1977.

Publius Cornelius Tacitus : Historiae, Dejiny : In TACITUS Z DĚJIN CŠAŘSKÉHO ŘÍMA, preklad Minařík, A, Svoboda, Praha, 1976.

Obrázková příloha

Obr.1. Prakovník z Baleár Shumate 2007 - <https://cz.pinterest.com/pin/438889926176374662/>

Obr.6. Prakovník Trajanov stĺp - <https://cz.pinterest.com/pin/430727151858159041/>

Obr. 7. Prevrátené projektily z lokality Burnswark Hill. - <https://www.livescience.com/55050-whistling-sling-bullets-from-roman-battle-found.html> © John Reid/Trimontium Trust

Obr. 9. Fustibalus <https://github.com/CleverRaven/Cataclysm-DDA/issues/36154>